

Estetikkveileder for Storgata i Bodø

23. januar 2017

Innhold

1	Innledning.....	3
2	Etterkrigsarkitekturen – verdier og vern.....	4
3	Hovedprinsipper for fasader	6
	3.1 Fargepalett	6
	3.2 Fasadeoverflater	9
	3.3 Vinduer	10
	3.4 Etterisolering	11
	3.5 Tak	12
	3.6 Baldakiner	12
	3.7 Skilting	13

1 Innledning

Denne estetikkveilederen er utarbeidet av Norconsult as på vegne av Bodø Kommune.

Formingsveilederen skal vedtas som et vedlegg til områderegulering for Storgata. Veilederen omhandler fem kvartaler i Storgata, i området mellom Torvgata og Bankgata. Veilederen skal være et verktøy for kommunen, den enkelte gårdeier, handelstand, prosjekterende og entreprenører i forbindelse med vedlikehold og restaurering av fasadene.

Hensikten med veilederen er å gi noen felles retningslinjer slik at området med den vernede gjenresiningsarkitekturen i Storgata i Bodø sentrum blir ivarettatt på en helhetlig og autentisk måte ved fremtidig bruk og utvikling.

Veilederen omhandler bygningenes fargevalg, overflatebehandling, materialvalg, prinsipper for etterisolering, konsept for enhetlig design for baldakiner og prinsipp for skilting.

Der kildehenvisning ikke er oppgitt er illustrasjon og bilde laget/ tatt av Norconsult AS

Figur 01: Oversikt over området for veilederen og fasadevern

2 Etterkrigsarkitekturen – verdier og vern

Gjenreisningsarkitekturen i Storgata er verdifull for Bodø sin historie og identitet. Kvartalene som ligger innenfor arbeidsområdet er en del av et større område preget av gjenreisningsarkitektur.

Bodø er en av 23 norske byer som ble rammet av bombing våren 1940 og som ble bygd opp igjen etter krigen ut i fra en reguleringsplan utarbeidet av kontoret Brente Steders Regulering, ledet av arkitekt og byplanlegger Sverre Pedersen. Arkitekturen i Bodø sentrum er typisk gjenreisningsarkitektur som vi finner igjen i de andre byene som har gjennomgått samme prosess. Bodø er en av flere byer i en nasjonal sammenheng som viser en viktig del av Norgeshistorien og som Riksantikvaren har registrert i sitt NB!-register («Nasjonale kulturinteresser i By») De andre gjenreisningsbyene er: Elverum, Voss, Åndalsnes, Molde, Kristiansund, Steinkjer og Namsos, Narvik og samtlige byer i Finnmark.

Planen til Sverre Pedersen for Bodø baserer seg på den gamle reguleringsplanen til Bodø sentrum med skjematisk gatenett tilpasset terreng og landskap. Prinsippet i planen er kvartalstruktur.

Tilgangen på materialer under gjenreisningen har stor betydning for hvordan bebyggelsen til slutt ble utformet.

Bygningstiljøet langs Storgata er i stor grad bygg som er reist etter gjenreisningsplanens idealer og prinsipper. Byggene som har fått fasadevern består i hovedsak av bygg reist i perioden 1947 til 1957 og har et homogent arkitektonisk uttrykk, med noen variasjoner. Vernet omfatter også noen bygninger som er reist noen år senere og som har fått et annet arkitektonisk formspråk som er typisk for sin tid. Dette gjelder Storgata 15 - Mediegården, og Storgata 34 – Dressmann.

Det er utarbeidet en kulturminnefaglig rapport for Storgata hvor hvert enkelt bygg er verdisatt med lav, middels, stor eller svært stor kulturhistorisk verdi. Verdisettingen er basert på grad av autensitet til dagens bygg med tanke på materialbruk, bygningsvolum og fasadelementer som vinduer og dører.

Figur 02: Oversikt over området for veilederen og fasadevern

Typiske trekk for gjenreisningsarkitekturen i Storgata:

- Tilpasning til lokal byggeskikk i forhold til byggets hovedform (ytre volum, høyde og takform).
- Utsiktsakser og tilpasning til terrenget.
- Byplanen skulle ta vare på byens karakteristiske landskap og naturformasjoner.
- Rikelig med sol, lys og luft.
- Enkel funksjonalisme eller blanding av funkis og nyklassisisme.
- Kombinasjonshus med blanding av næring på gateplan og bolig i etasjene over.
- Bruk av mur og betong. Pussede, enkle fasader. Mineralittpuss er også typisk for perioden.
- Variert fargepalett som er mangfoldig og særpregget med nedtonete fargenyanser i grønt, gult, blått, terrakotta og beige som skaper et variert uttrykk.
- Fasadene på gateplan på enkelte bygg hadde en annen farge eller et annet materiale.
- Takene var tekket med skifer, ingen takopplett.

Figur 03: Flyfoto som viser de typiske trekkene ved gjenreisningsarkitekturen med variert fargebruk, skifertak og enkelt formspråk

3 Hovedprinsipper for fasader

3.1 FARGEPALETT

Brente Steders Reguleringsplan (BSR) hadde en fargepalett som var mangfoldig og særpreget. Hvert hus i rekken hadde forskjellig farge fra nabohuset. De ulike fargene på byggene er med på å gi området en variasjon og er et viktig virkemiddel på de minimalistiske og enkle fasadeuttrykkene. Enkelte bygg hadde en annen farge eller et annet materiale på fasadens første etasje der det var næringslokaler slik at det ble en differensiering i fasaden mellom første plan og etasjene over. Fargesetting av detaljer, karmen og belistning rundt vinduer og dører er avgjørende for hvordan fasadene oppfattes. Opprinnelig har fargene på vinduskarmen i de ulike byggene variert. Vinduer og dører på gateplan var ofte utført i teak. Vinduer som var utført i teak, var behandlet med olje eller lakk, slik at treverket fikk en farge som var blank og mett og varierte i spekteret fra grå, via orangeretoner til mørk brun. Vinduer i etasjene over næringslokalene var ofte hvitmalt og utgjorde en lys kontrast til fargene på resten av fasaden. Bygg som har vært malt i en lys fasadefarge hadde gjerne mørke vinduer.

Figur 04: Eksempel på fargekart fra 1950-tallet

Fargekart fra tiden rundt 1950-tallet hadde fantasinavn og nummerering individuelt for hver enkelt leverandør. Fargekartet besto av et utvalg hovedfarger. I tillegg var det et kart med forslag til blandingfarger. Fargekartet var rettet mot at den enkelte forbruker kunne utføre malerarbeidet selv, og henvendte seg ikke først og fremst til fagfolk.

Anbefalinger:

- Den varierte fargepaletten skal beholdes.
- Ingen nabohus skal ha samme farge.
- Fasadene skal ha samme farge både mot gate og bakgård.
- Originale teakvinduer skal bevares og restaureres.
- Farge på bygg bør være iht anbefalt farge. Eventuelle avvik fra fargeforslag skal godkjennes av kommunen og farge skal da velges innenfor angitt fargepalett.

Figur 05: Antatte opprinnelige farger på fasadene i Storgata

Anbefalte farger for byggene i Storgata og veiledende NCS-koder:

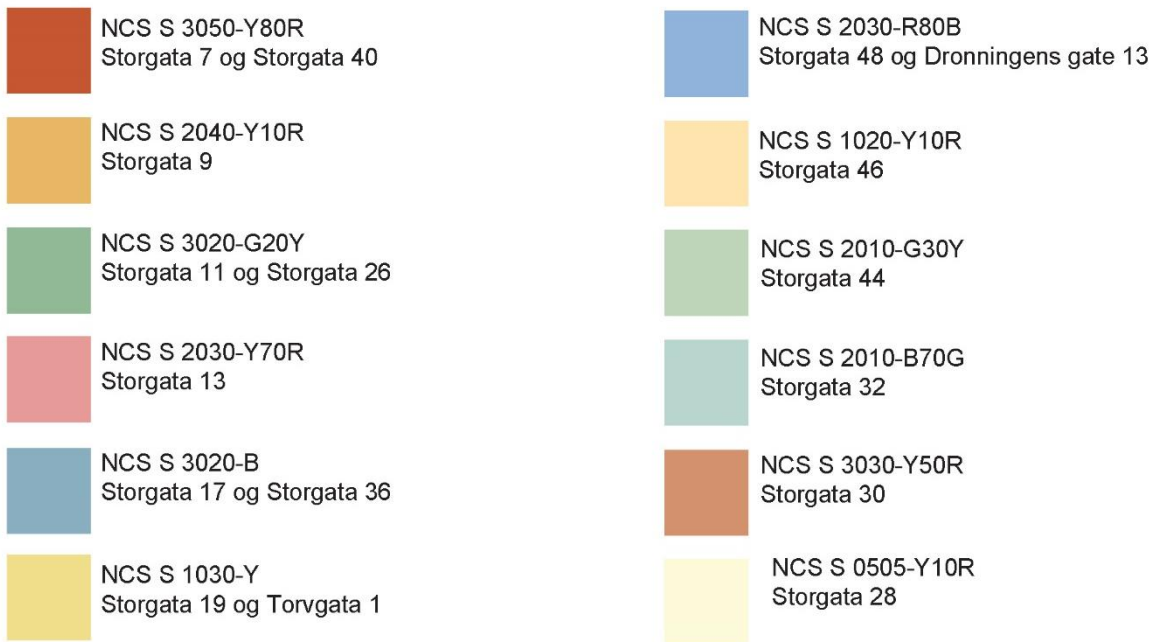
For å ha et enhetlig språk og entydig underlag for valg av farger, er det valgt å benytte NCS koder for å beskrive farger. NCS står for Natural Colour System, og er det mest benyttede fargesystem i Europa. Systemet ble Norsk Standard i 1984.

De anbefalte fargekodene tar utgangspunkt i det som antas å være byggets opprinnelige farge ut i fra historiske fotos. Der dette ikke er kjent, er det gitt et forslag med fargekode som tilhører paletten fra gjenreisningsarkitekturen. De eksakte NCS-fargekodene er hentet fra rapporten «Fargeplan for Voss» utarbeidet av Norsk Form, nå Norsk design- og arkitektursenter, DOGA.

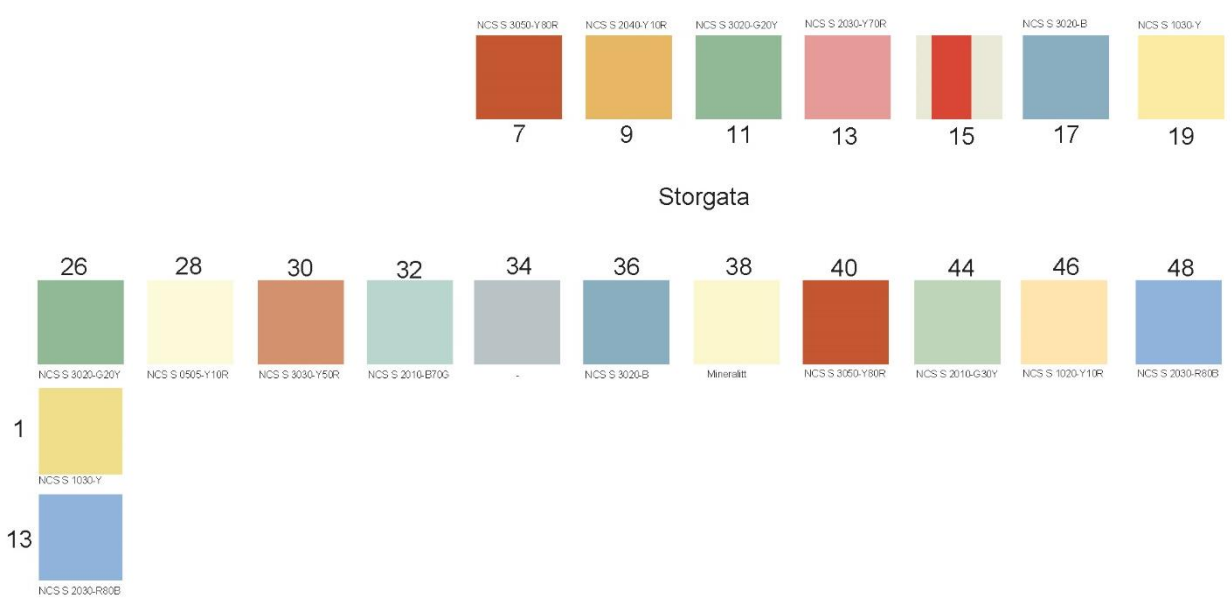

Figur 07: Anbefalt fargepalett for fasadene i Storgata

:

Figur 08: Skjema med veiledende NCS-koder

Figur 09: Skjema med veiledende NCS-koder satt opp bygg for bygg i gateløpet

Veiledning til utførelse:

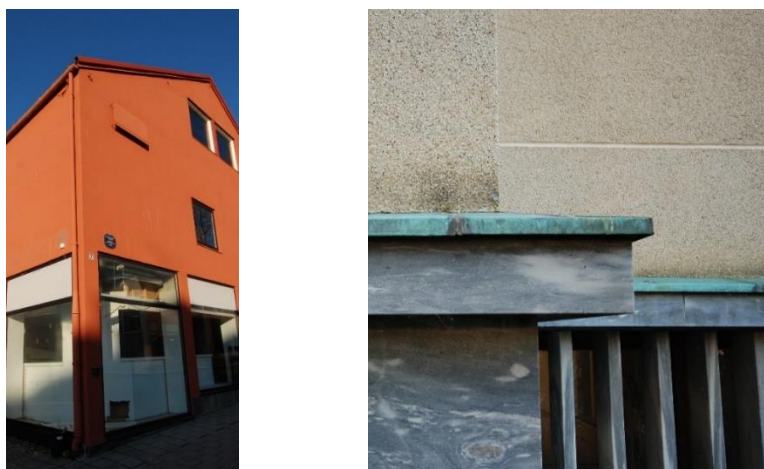
Valg av produkter til overflatebehandling må være tilpasset underlaget. Om det skal være puss eller maling. Ulike fargeeffekter kan oppstå pga. påføringsmetode og –utførelse, valg av overflatebehandling, underlagets beskaffenhet, klimapåkjenninger, herdebetingelser, lysforhold etc.

Murpuss eller silikat maling for mur har ofte egne fargekoder. NCS koden som er oppgitt vil likevel kunne benyttes som referanse, og må sees på som veiledende. Det må påregnes å gjøre vurderinger på stedet. Det anbefales å benytte en fargekonsulent ved ny maling av fasade, for å gjøre vurderinger og anbefaling av fargevalg på stedet. Det kan være en billedkunstner, interiørarkitekt, arkitekt eller annen fagperson som har fargelære som en del av sin utdanning og erfaringsbakgrunn.

Når det er valgt en farge, bør det utføres et referansefelt, slik at det kan gjøres eventuelle justeringer av farge. Opplevelsen av farge endrer seg med flatens størrelse, slik at fargen sett på en større flate ofte vil virke lysere og mer fargesterk enn slik den oppfattes på en liten fargeprøve fra fargekartet. Referansefelt bør alltid utføres på riktig underlag, med riktig produkt og teknikk som skal benyttes. Størrelsen på referansefeltet bør være på minst en kvadratmeter, gjerne mer, og omgitt av relevante fysiske forhold, som lys, skygge og omgivelsesfarger.

3.2 FASADEOVERFLATER

Fasadene på gjenreisningsarkitekturens murbygg var som oftest glattpussete eller de bestod av mineralittpuss. Fasadene på gateplan på enkelte bygg hadde en annen farge eller et annet materiale enn den glattpussete fasaden i etasjene over.

Figur 10: Eksempler på typiske fasadeoverflate, t.h. glattpusset mur, t.v.mineralitt

Figur 11: Håndkolorert fotografi som viser differensiering i farge og materialbruk mellom 1. etg og etasjene over

Anbefalinger:

- Glattpussete malte fasader skal bevares og vedlikeholdes.
- Det skal ikke innføres nye typer puss eller plateprodukter med annen overflatekarakter.
- Bygg som har mineralittpuss (Nordlandsbanken) skal bevares, vedlikehold og reparasjon må utføres av fagfolk med spesialkompetanse på denne type puss.
- Bygg som er platet med stenexplater anbefales å tilbakeføres til opprinnelig fasademateriale.

Veiledning til utførelse:

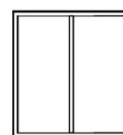
Det finnes mange ulike typer mur og puss. Det anbefales å ta prøver for å finne ut hva som er benyttet tidligere. Dette kan utføres av malingsleverandører eller malermester som har erfaring med å behandle murhus.

Teknisk tilstand er et viktig moment som må tas hensyn til. Hvis det har vært benyttet diffusjonstette løsninger, kan dette ha ført til skader som krever større utbedringer før fasaden kan behandles på nytt. Det finnes ingen malingssystemer som kan reparere et dårlig underlag. Slike feil og skader kan være årsak til at man har valgt å plate et bygg som opprinnelig hadde murfasade, men med omfattende skader.

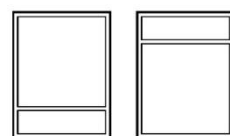
3.3 VINDUER

Etterkrigstidens arkitektur er preget av knapphet på detaljer. Dette som et resultat av flere faktorer, som knapphet på materialer, men også et ønske om en moderne linjeføring. Byggene i Storgata har en karakteristisk todeling, med næringslokaler i 1. etasje og en mere privat art i etasjene over. Vinduene i 1. etasje er utformet med store glassflater som fungerte som utstillingsvinduer for butikklokalene. I etasjene over næringslokalene er vinduene mindre og har opprinnelig hovedsakelig vært tofagsvinduer med en variasjon av horisontal og vertikal inndeling

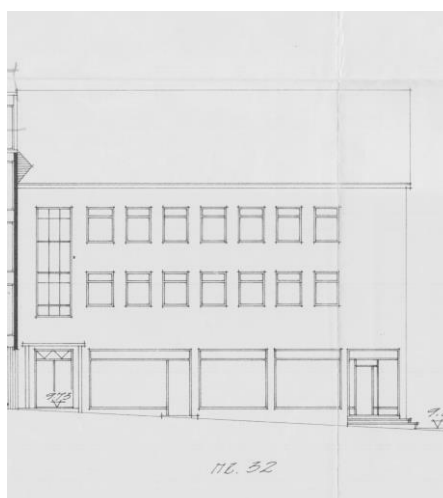
En vesentlig del av gjensreisingsarkitekturens fasadeuttrykk er at Vinduene er åpninger i vegg, ikke glassfelt. Dette fremhever fasadens konstruktive oppbygging.

vertikaldelt tofagsvindu

horisontaldelt tofagsvindu

Figur 12: Fasadetegningene på Storgata 36 og 32 viser typisk fasadeskjema med store butikkvinduer i 1. etg og tofagsvinduer i etasjene over.

Anbefalinger:

- Der det finnes intakte teakvinduer bør disse bevares og restaureres. Treverket kan restaureres, og det kan settes inn nytt og forbedret glass.
- Nye vinduer skal ha format og inndeling tilsvarende opprinnelig.
- Vinduer skal ikke byttes ut med glassfelt.
- Vinduer i fasaden skal være åpninger i vegg (nb! ikke bånd eller glassfelt).
- I 1. etasje skal det være store vindusflater.
- Vinduer i etasjene over næringslokalene skal enten være to-fags vinduer horisontaldelt eller vertikaldelt.
- Solavskjerming bør monteres på innsiden av vinduene.

3.4 ETTERISOLERING

Bygg fra etterkrigstiden tilfredsstill ikke dagens energikrav i bygg. Ved en eventuell etterisolering av fasader for å oppnå bedre energieffektivisering, må det tilstrebes løsninger som kan ivareta både byggets verneverdi og nye energikrav, og som ikke medfører svekkelser av teknisk konstruksjon og opprinnelig fasadeuttrykk.

Mur- og betongvegger kan etterisolerers både utvendig og innvendig, med ulike utfordringer. Fordelen ved innvendig etterisolering er at fasademateriale og arkitektonisk uttrykk beholdes. Innvendig isolering gir imidlertid noen bygningsfysiske utfordringer samt at arealet inne i bygget blir mindre. Utvendig etterisolering gir en bedre bygningsfysisk løsning, men vil ødelegge autentisiteten til bygget og forstyrre den visuelle helheten. Et viktig kjennetegn ved fasadene fra denne tidsperioden er de glattpussede fasadene med vinduer som er plassert ytterst i vegg, nesten i flukt med fasadelivet. Ved utvendig isolering av fasade blir fasademateriale, takutstikk og vindusplassering påvirket. I tillegg blir byggets utvendige mål større. Utvendig isolering medfører en fasadeendring, som krever byggemelding, og kommunen kan kreve at detaljer for den planlagte endringen skal godkjennes før utførelse.

Figur 15: Eksempel på fasader som er etterisolert på utsiden. Fasadens opprinnelige uttrykk blir forringet når vinduene trekkes inn i fasadelivet

Anbefalinger

- Isolering av fasader bør utføres på ytterveggens innside. Detaljering av teknisk utførelse bør da gjøres i samråd med bygningsfysiker eller fagfolk med tilsvarende kvalifikasjoner.

- Utvendig isolering medfører fasadeendring, som er søknadspliktig tiltak. Detaljer for innsetting av vinduer, takutstikk og valg av fasademateriell skal godkjennes i forbindelse med søknad.
- Vinduer må flyttes ut slik at plassering i fasadeliv blir riktig i forhold til opprinnelig detaljering.
- Takutstikk på byggets langside skal beholdes.
- Solavskjerming bør ivertas på innsiden av fasaden, eventuelt i selve glasset på vinduet.

3.5 TAK

Gjenreisningsarkitekturen hadde opprinnelig saltak som var tekket med skifer. Takene hadde takutstikk på byggets langside og knappe eller ingen utstikk på gavlveggene. Takene var uten opplett og arker, noe som var med på å understreke og forsterke de horisontale linjene i arkitekturen og gateløpet.

Anbefalinger:

- Det tillattes ikke takoppsett mot gaten.
- Der det allerede er bygget takoppsett skal fargen på disse være en nøytral grå tilsvarende farge som på skifertakene.
- Tak som skal tekkes om bør tilbakeføres med skifer.

3.6 BALDAKINER

Gjenreisningsarkitekturen har et nøkternt og enkelt arkitektonisk uttrykk. Formspråket i fasadene er enkelt med en klar geometrisk oppbygging med næring på grunnplan og mere private funksjoner i etasjene over. Byggene i Storgata ble opprinnelig oppført uten baldakiner med unntak av Storgata 26,28 og 30 hvor det har vært en minimal løsning tilpasset øvrig fasadeuttrykk.

I løpet av de siste 30 år er det blitt tilført mange ulike baldakiner, som dominerer gatebilde og skjuler det opprinnelige enkle fasadeuttrykket. Utfordringen er å finne en løsning som gir nødvendig klimabeskyttelse og samtidig ivaretar det opprinnelige arkitektoniske uttrykket.

Figur 16: Eksempel på hvordan dominerende baldakin deler bygget i to og skjuler fasadens konstruktive oppbygging

Anbefalte tiltak:

- Eldre baldakiner som ikke er opprinnelige, bør skiftes ut for å gi bebyggelsen en enhetlig oppgradering.
- Tilføring av baldakin er fasadeendring som er søknadspliktig.
- Nye baldakiner bør ha et knapt formspråk som underordner seg de enkle og minimale 50-talssfasadene. Det er viktig at arkitekturen på fasadene blir mest fremtredende i gatebilde.
- Bygg som henger sammen i et kvartal bør ha en felles løsning for baldakin.
- Anbefalt materialbruk: klart glass i kombinasjon med stål. Kun to materialer. Det bør benyttes samme opphengsystem og glasskvalitet i samme husrekke.
- Maks dybde må utredes og tilpasses bredde på fortau, men estimert dybde bør være ca. 1,5 meter.
- Det er ikke tillatt med søyler som understøtting. Innfesting skal være mot fasade.

Eksempel på baldakiner montert på fasade. Glass uten søyler.

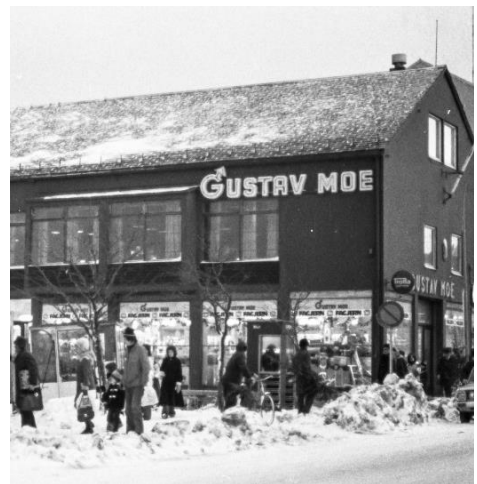
3.7 SKILTING

Skilting utgjør en viktig del av helhetsinntrykket i et gatebilde, og gjenreisningsarkitekturens nøkterne fasadeuttrykk er spesielt sårbar i forhold til utforming av skilt. Gatebilde preges i dag av dominerende og rotete skilting, mange ulike varianter fra ulike tidsepoker som skjemmer de arkitektoniske kvalitetene. Etterkrigstidens forretningsfasader ble tilrettelagt for skilting av virksomhetene. Skilting på fasadene ble hovedsakelig utført som frittstående bokstaver gjerne med neonlys, vertikale fasadeskilt eller malte bokstaver direkte på fasade.

Det er en målsetting at skilting skal underordne og tilpasse seg det enkle formspråket i området. Farger og størrelse på skilting må underordne seg arkitektur og omgivelser

Figur 17: Eksempel på hvordan dagens skilting ikke tilpasser seg arkitekturens enkle formspråk

Figur 18: Tidstypisk skilting fra 1950-tallet

Anbefalinger:

- Baldakiner, skiltbånd og "skjørt" fjernes, og fasaden bak pusses opp.
- Spesielle tidstypiske / originale skilt fra 50- og 60 – tallet bør bevares og rehabiliteres.
- Plassering av nye skilt og reklameinnretninger på fasade er tiltak som krever søknad og tillatelse etter PBI §20-1.
- Det bør utarbeides en samlet plan for skilting og reklame for eiendommer som har sammenhengende fasade i en husrekke.
- Skilt skal tilpasse seg arkitekturen fra 1950-tallet i form og uttrykk. (se veiledning til utførelse)

Veiledning til utførelse:

- **Frittstående bokstaver uten belysning.**

Disse bør fortrinnsvis utføres i sort eller hvit farge. Andre farger kan vurderes i sammenheng med fasadefarge. Bokstavene skal ha en godkjent størrelse, og ha en matt overflate. Materialet kan være mattlakkert stål, eller malt tre. Det skal ikke være montert lys bak bokstaver som lyser på fasaden.

- **Malte skilt på husfasade**

Et malt skilt er reversibelt med enkle grep fordi det kan males over, og behøver derfor ikke være underlagt rigide regler.

Bokstavene bør fortrinnsvis utføres i sort eller hvit farge direkte på fasadens farge. Andre farger kan vurderes i sammenheng med fasadefarge, og med grad av vern.

- **Vertikale fasadeskilt, med eller uten belysning**

Vertikale fasadeskilt plasseres ofte på hushjørne, eller i overgangen mellom to bygg som har en sammenhengende fasade i en husrekke. Størrelse på bokstaver og skilt må underordne seg og tilpasses bygningen spesielt. Utforming på skilt kan ha et moderne formspråk, men skal underordne seg arkitekturen i formspråk og stil.

- **Neonskilt**

Frittstående neonbokstaver på fasade. Lysende skilt av neonrør er tidstypisk for etterkrigsarkitekturen. Brukt i begrenset utstrekning kan dette være et tidsriktig og historisk riktig valg. Farger og størrelse må underordne seg arkitektur og omgivelser.

